

En skæbnesvanger sabotage i Aabenraa 1944

af Erik Haugbølle

Den vel nok mest omfattende sabotagehandling i Sønderjylland under den tyske besættelse fandt sted i Aabenraa natten til søndag den 6. februar 1944. Fhv. kommunaldirektør Erik Haugbølle, Aabenraa, har undersøgt det spændende begivenhedsforløb og fremlægger her nye detaljer om begivenhederne.

Natten til søndag den 6. februar 1944 – ved godt 2-tiden – blev borgerne i Aabenraa by vækket af bragene fra nogle voldsomme eksplosioner. Næste dag – mandag den 7. februar 1944 – havde dagbladet *Hejmdal* en forsideartikel med følgende overskrift:

FABRIK I AABENRAA SPRÆNGT I LUFTEN AF SABOTØRER

Det fremgår af avisartiklen, at sabotagen var gået ud over maskinfabrikken Hamag i Lavgade. Endvidere berettes det, at sabotørerne også havde anbragt sprængladninger i den nærliggende Aabenraa Motorfabrik. Her havde fabrikens sabotagevagter imidlertid nået at alarmere politiet. En politistyrke på fem mand var mødt op, men de blev standset af bevæbnede sabotører, inden de nåede frem til fabrikken.

De »bombemænd«, der var trængt ind i Aabenraa Motorfabriks bygninger, blev åbenbart orienteret om politiets ankomst, for de tog flugten inden de anbragte sprængladninger var blevet antændt.

Avisen kunne samtidig oplyse, at medens det danske politi tog sig af de videre undersøgelser på gerningsstederne, så foretog Det tyske Sikkerhedspoliti en eftersøgning af sabotørerne.

Det lykkedes at finde frem til sabotørernes opholdssted, et hus lige syd for Aabenraa. Under efterforskningen kom det til en heftig ildkamp, under hvilken en af sabotørerne blev dræbt og to andre såret. Endvidere blev en kvinde, der opholdt sig i huset, ramt af nogle skud. Tre andre sabotører blev arresteret af Det tyske Sikkerhedspoliti. Avisreferatet slutter med en bemærkning om, at efterforskningen i sagen fortsættes.

Under besættelsen blev der fra tysk side foretaget censur af dagspressen. Mange oplysninger blev gemt eller »glemt«, og ikke mindst derfor er der efter befrielsen i maj 1945 skrevet mange artikler og udgivet mange bøger om modstandsbevægelsens illegale virksomhed under den tyske besættelse.

Også begivenhederne i Aabenraa i februar 1944 har været omtalt. Bl.a. i en artikel, som dr.phil. Aage Trommer har skrevet om modstandsbevægelsen i Aabenraa og omegn. I denne artikel, der er udgivet i Sønderjyske Årbøger 1965, har forfatteren under overskriften »Det Boeck'ske initiativ« givet en skildring af sabotagehandlingens tilrettelæggelse og gennemførelse.

Også i Aabenraa Bys historie, bind III, der dækker perioden 1864-1945, er sabotagen omtalt. På siderne 232 og 233 kan man læse følgende:

»Overretssagfører Boeck havde fra første færd været indstillet på modstand mod tyskerne. Han havde fået den tanke, at Aabenraa Motorfabrik var et godt »objekt« for sabotage. Han nævnte det for Kate Fleron og fik gennem hende forbindelse med sabotagegruppen Holger Danske. Sabotagefolk fra Esbjerg var i Aabenraa sommeren 1943 for at undersøge forholdene. Det blev dog sabotagegrupper i Varde, som overtog denne opgave. De fik støtte fra Holger Danske II. Den 5. februar 1944 kom sabotørerne til Aabenraa. To fra gruppen i Varde, 12 – eller flere – fra Holger Danske. De fik støtte fra nogle af de lokale modstandsfolk. Der var sabotagestop, men alligevel ville man gennemføre aktionerne mod Hamag og Aabenraa Motorfabrik. Den første lykkedes, den sidste mislykkedes. Sabotagevagterne nåede at få alarmeret det danske politi. Sabotørerne slap bort, men bomberne blev ikke antændt.

En del af sabotørerne boede hos mekaniker Koch i Styrptom. De besluttede foreløbig at blive i byen og forsøge en ny aktion. En mand, Jens Jørgensen, blev sendt afsted for at hente mere sprængstof. På vejen ind til byen blev han arresteret af Köhnert, som bragte ham til »Ortskommandanturen«. Her lykkedes det ham at slå til Köhnert og slippe væk. Köhnert skød efter ham og sårede ham. Tyskerne fandt frem til de sabotører, der var hos Koch. Det kom til ildkamp, og den unge Peer Borup blev dræbt. Fire slap væk, men to af dem, Jørgen Kieler og Klaus Rønholt, blev kort efter såret og anholdt. Kochs husholderske, frøken Hilda Lund, blev ligeledes såret. Sabotagen var ikke særlig godt planlagt, og de unge sabotører optrådte yderst uforsigtigt. Den mislykkede sabotage fik tragiske følger. Koch og Hilda Lund kom til tyske koncentrationslejre. Koch vendte ikke tilbage. Boeck lykkedes det at flygte til Sverige. Hans kone blev arresteret af det tyske politi og sad fængslet i længere tid. Gruppen i Varde blev revet op. Flere af de arresterede vendte ikke tilbage fra Tyskland.«

De oplysninger, der har dannet baggrund for de to nævnte artikler, er i stort omfang indhentet fra lokale modstandsfolk m.fl. Beretningerne har af samme grund fået et ret summarisk indhold om begivenhederne i Aabenraa i februar 1944.

I min søgen efter oplysninger til en bog om de modstandfolk, der er hædret ved at få navngivet et værelse på 4. maj kollegiet i Aabenraa, har jeg bl.a. læst bogen »En modstandsgruppes historie«. Et digert værk på 660 sider, der er en samling af beretninger fra en række af de overlevende medlemmer fra modstandsgruppen HOLGER DANSKE II i København, og som indeholder en lang række oplysninger om den skæbnesvangre sabotage i Aabenraa. Bogen, der udkom i 1982, har givet mig anledning til at skrive denne artikel, som giver et detaljeret billede af begivenhederne før, under og efter sabotageaktionen i Aabenraa.

Holger Danske II

Den københavnske modstandsorganisation HOLGER DANSKE blev etableret i foråret 1943. Det var medlemmer fra Foreningen af danske Finlandsfrivillige samt tidligere kammerater fra Livgarden, der fandt sammen for at danne en upolitisk modstandsgruppe. I nær kontakt med de engelske faldskærmsfolk (SOE) udførte denne modstandsorganisation en lang række aktioner mod besættelsesmagten, fortrinsvis i København og den nærmeste omegn. HOLGER DANSKE-organisationen udviklede sig, og af både organisatoriske og af sikkerhedsmæssige grunde blev det nødvendigt at foretage en opdeling. Der ved opstod HOLGER DANSKE I, II og III.

Sabotagegruppen HOLGER DANSKE II blev en realitet i efteråret 1943. Grundstammen var en studentergruppe, der under ledelse af den unge stud. med. Jørgen Kieler havde beskæftiget sig med illegal bladvirksomhed. I starten var gruppens medlemmer med til at distribuere det illegale blad »Frit Danmark«. Senere – fra april 1943 – udgav gruppen sit eget blad »De Danske Studenter«.

Sammen med en del andre modstandsorganisationer fik studentergruppen i slutningen af september 1943 kendskab til den forestående aktion mod de danske jøder. Gennem en utrolig indsats lykkedes det at advare jøderne, således at langt de fleste havde forladt deres hjem, inden tyskerne foretog sin razzia den 2. oktober 1943. Studentergruppen nåede for sit vedkommende at få over 500 jøder over Øresund til friheden i Sverige.

I forbindelse med jødetransporterne var studentergruppen kommet i kontakt med organisationen HOLGER DANSKE. En del af gruppens medlem-

Kontorassistent, senere grosserer Svend Aage Lyck, var en af de lokale mænd ved sabotagen i Aabenraa i 1944. Foto: Institut for sønderjysk Lokalhistorie.

mer opgav bladvirksomheden til fordel for en sabotagevirksomhed mod danske virksomheder, der leverede krigsmateriel til tyskerne. Udover studenterne kom den nye sabotagegruppe HOLGER DANSKE II til at bestå af nogle af søværnets kadetter. De var blevet interneret af tyskerne den 29. august 1943, og ved hjemsendelsen i oktober 1943 blev de tilknyttet HOLGER DANSKE II.

Med Jørgen Kieler som leder blev HOLGER DANSKE II en af de mest aktive sabotagegrupper i Danmark under den tyske besættelse.

Udover en række mindre sabotager i København og omegn gennemførte gruppen nogle særdeles omfattende sabotagehandlinger. I november 1943 gik det ud over Riffelsyndikatets Hellerup-afdeling. I december 1943 blev Stålværket i Varde sprængt, og i januar 1944 blev Burmeister og Wain's Strandgadeværft på Christianshavn lagt i ruiner.

Gruppens gode resultater ved de mange aktioner bar præg af en god planlægning, godt samarbejde og en dygtig ledelse.

Naturligvis spillede heldet også en rolle, ikke mindst fordi der næsten altid opstod uforudsete situationer. Men alt i alt er der grund til at fremhæve, at det var erfarne folk, der i februar 1944 rejste til Aabenraa for at gennemføre den aktion, som skulle vise sig at blive gruppens sidste opgave.

Personkredsen bag sabotagen i Aabenraa

Af beretningerne til bogen »En modstandgruppes historie« fremgår det, at nedennævnte deltog ved sabotagehandlingen i Aabenraa natten til søndag den 6. februar 1944:

Fra HOLGER DANSKE II

stud. med. Jørgen Kieler

stud. med. Flemming Kieler

stud. med. Niels Hjorth

stud. pharm. Peer Borup

stud. polyt. Klaus Rønholt

stud. polyt. Hans Tellus Møller

søkadet Jørgen Salling

kadetaspirant Wilhelm Winther Christensen (Filler)

kadetaspirant Paul Erik Reib

kadetaspirant Holger Mørch Sørensen

kadetaspirant Christian Friis-Hansen

kadetaspirant Tony Gath Kristoffersen

kadetaspirant Ib Gram Hansen

værkfører Georg Jansen

Fra Varde-gruppen

maskinarbejder Viggo Hansen

maskinarbejder Jens Jørgensen

Lokale folk

Kontorassistent Svend Aage Lyck

Bankassistent Sven Hoffmann

Handelsmedhjælper Jørgen Krarup

Handelsmedhjælper Nicolai Böttcher

Automobilforhandler Peder Martinus Johannes Koch i Styrtom ved Aabenraa gav husly til sabotørerne, blev arresteret og bukkede under i Neuengamme. Foto: Institut for sønderjysk Lokalhistorie.

Tilrettelæggelse af sabotagen i Aabenraa

I december 1943 havde HOLGER DANSKE II medvirket ved den omfattende sabotage af Varde Stålværk. I forbindelse hermed havde lederen af sabotagegruppen i Varde, maskinarbejder Viggo Hansen, fortalt, at tyskerne havde været heldige med nogle razziaer. De sabotører, der havde undgået arrestationer, var flygtet fra området, og derfor ønskede Varde-gruppen hjælp til andre opgaver, bl.a. i Aabenraa.

Erfaringerne fra samarbejdet omkring sabotagen på Varde Stålværk var gode, og HD2-folkene besluttede derfor at stille sig til rådighed, når Varde-gruppen trængte til forstærkning.

Denne besked gik videre til overretssagfører Holger Boeck i Aabenraa, som omgående gik i gang med at forberede en sabotage mod Aabenraa Motorfa-

brik og Hamag. Begge virksomheder fremstillede materiel til den tyske værne-magt.

Holger Boeck overtalte automobilforhandler Koch, Styrptom, til at være »anløbssted« for de fremmede sabotører, og samtidig fik han (efter aftale med lederen af den såkaldte Aabenraa-Kreds, Hans Mørup) en gruppefører fra den lokale terrænsportsforening, Svend Aage Lyck, til at assistere ved sabotageaktionen. I første omgang drejede det sig om at fremskaffe tegninger over de to fabriksbygninger. Desuden skulle der udarbejdes en plan over, hvorledes sabotagevagtordningen ved Aabenraa Motorfabrik fungerede. Begge dele blev fremskaffet uden særlige vanskeligheder, da der allerede på dette tidspunkt var begyndt at være en positiv indstilling til modstandsbevægelsens arbejde.

Det blev endvidere aftalt, at Svend Aage Lyck skulle sørge for indkvartering af 12 af de 17 tilrejsende sabotører. Og endelig fik pågældende til opgave at finde frem til yderligere tre lokale personer, som kunne deltage i sabotagen og bagefter sørge for, at de fremmede blev fordelt på de enkelte kvarterværter.

I begyndelsen af januar 1944 fik Boeck besked om, at de forskellige opgaver var blevet klaret. Boeck gav »grønt lys« til Varde, og denne besked gik videre til HOLGER DANSKE II.

Efter de forudgående drøftelser var gruppen i København overbevist om, at aktionen i Aabenraa skulle rettes imod det store højspændingsværk. Dette elektricitetsværk var første led i den jyske »samleskinne«, og en lammelse af denne kraftstation kunne – efter gruppens opfattelse – få vidtrækkende betydning for industrien i hele Østjylland.

Den 3. februar 1944 rejste Jørgen sammen med Niels til Varde for at drøfte sagen med Viggo (Varde-sabotørernes leder). Mødet fandt sted hos politifuldmægtig Schlanbusch, og her blev det oplyst, at det ikke drejede sig om højspændingsværket, men om 2 maskinfabrikker, Aabenraa Motorfabrik og Hamag. Jørgen og Niels gjorde opmærksom på, at der fra London var nedlagt totalt sabotageforbud. Hertil blev det oplyst, at faldskærmsagenter for Sydjylland havde givet ordre til aktionen. Der måtte altså foreligge en særtilladelse, ligesom ved B & W.

I Varde var man allerede gået i gang med at sende våben og sprængstof til Aabenraa, og gennem nogle involverede politifolk i Aabenraa var der skaffet planer til veje over de to fabrikker. Endvidere var der sørget for indkvarteringen. Den eneste betænkelighed, HD II-folkene nærede til aktionen, var vanskelighederne med at komme bort fra byen. Med de gode erfaringer fra Varde Stålværk in mente blev det imidlertid besluttet at tilkalde resten af HD II-gruppen og gå i gang med opgaven.

Samme aften, den 4. februar 1944, tog Viggo og Jens til Aabenraa. De over-

nattede hos Boeck, hvorfra de næste formiddag tog videre til Koch's hus i Styrptom. Allerede på dette tidspunkt var det ved at gå galt. Af en politirapport, der efter krigen er optaget i forbindelse med en straffesag mod en Aabenraa-borger, fremgår det, at den pågældende ved 10-tiden om formiddagen den 5. februar har rettet henvendelse til lederen af Sicherheitsdienst i Aabenraa. Ifølge rapporten blev det anmeldt, at to personer med tunge kufferter ca. $\frac{1}{2}$ time forinden havde forladt Domach's restaurant, hvorfra de var kørt bort i en af vognmand Bech's biler. SD-lederen satte straks en efterforskning igang. Gennem vognmanden fik han opklaret, at de to personer var blevet kørt til Sølyst kro i Styrptom, men her tabte han sporet.

Jørgen og Niels blev i Varde, hvorfra de efter aftale over telefonen gav besked om, at aktionen i Aabenraa skulle gennemføres natten mellem den 5. og 6. februar. Resten af gruppen var blevet i København, hvor de hos Christians forældre fejrede det heldige forløb af sabotagen mod B & W. På dette tidspunkt var der spærretid, og gruppens medlemmer havde derfor ingen mulighed for at komme ud til depoterne for at hente det fornødne grej. De fik at vide, at Varde havde sørget for det tilstrækkelige sprængstof, og at de derfor blot skulle medtage de våben, de var i besiddelse af, deres pistoler og en maskinpistol.

Gruppemedlemmerne gik til køjs. Spærretiden udløb kl. 5, og Jyllandsekspressen gik allerede lidt i 7, så der var ikke megen tid. Gruppen var klar over, at tyskerne foretog en meget grundig visitation ved Storebæltsfærgen, og kufferterne med våben og ammunition blev derfor indskrevet som rejsegods til Nyborg station. Rejsegods blev nemlig ikke undersøgt, og kufferterne kom frem til Nyborg uden problemer. Derfra kom kufferterne med i toget på resten af turen.

I Fredericia mødtes gruppen med Jørgen og Niels, som kom fra Varde. Af sikkerhedsmæssige grunde delte gruppen sig. Nogle tog videre med toget, mens andre kørte i taxa. Sidstnævnte kunne således køre direkte til Styrptom. Den del af gruppen, der var taget med toget, kom på Aabenraa station ud for de første vanskeligheder. De lokale folk havde ikke sørget for vogne, der kunne befordre dem videre til Styrptom. Det blev senere forklaret med, at der ikke var en vognmand, man turde stole på. De 3 kilometer fra banegården til automobilforhandler Koch's hus i Styrptom måtte således tilbagelægges til fods. Selvom dette skete i meget spredt enkelt-kolonne, kunne sabotørernes færden med alt deres grej ikke undgå at vække en vis opmærksomhed og en vis mistanke om, at et eller andet var på færde.

Efter et par timers forløb var alle samlet i Styrptom, hvor der ventede et godt og tiltrængt måltid. Derpå blev gruppens medlemmer orienteret om planerne, der så meget lovende ud. Intet tydede på særlige problemer, og efter 2-3 timers drøftelse af de enkelte detaljer blev rollerne fordelt, og grejet rigget til.

Aktionen

Ved midnatstid forlod alle 16 sabotører Koch's hus. Afgangen foregik i hold på to mand med 2-3 minutters mellemrum, og kl. 01 var alle samlet ved Brundlund Slot. Her mødtes de med de fire lokale folk, der skulle være behjælpelige som vejvisere m.m.

Efter en kort instruktion gik alle i sluttet trop til de to fabrikker i Lavgade. På vejen mødte de et par patruljebetjente, som forholdt sig passive. Sabotørerne tog det roligt. De var orienteret om, at politiet i Aabenraa var pålideligt.

Under ledelse af Christian påbegyndte et mindre hold aktionen mod Hamag, der henlå ubevogtet. Foruden Christian deltog Salling, Ib, Jens og to af de lokale folk. Sidstnævnte fungerede som vagtposter. Portene blev åbnet med et koben, hvorefter »Bombeholdet« gik i gang med at anbringe og forbinde sprængladningerne. Ved rigningen af bomberne viste det sig, at der var sket visse fejl ved klargøringen. Dels var trotyl-detonatorerne ikke blevet anbragt i selve sprængladningerne, og dels var cortex-ledningerne for korte. Det betød, at ledningerne måtte føres gennem maskiner og drejebænke for at få dem til at nå.

Besværlighederne blev overvundet, hvorefter bomberne blev forsynet med $\frac{1}{2}$ -times sprængblyanter. Så snart disse var »klemt«, blev en af de lokale folk sendt over til den store fabrik med besked, idet han samtidig skulle bede om videre ordre. Fem minutter efter fik holdet besked om, at de skulle påbegynde retræten.

På Aabenraa Motorfabrik var planen den, at et skyttehold skulle angribe fra den ene side, hvorpå et bombehold skulle trænge ind i fabrikken fra den modsatte side. Allerede fra starten løb aktionen mod denne fabrik ind i visse vanskeligheder.

Skytteholdet mistede kontakten til de lokale folk, som skulle vise vej. Den skitse, der var udarbejdet over fabriksarealet, og som var studeret nøje, svarede ikke til de faktiske forhold. Sabotørerne måtte forcere ikke eet, men fire plankeværker, og der opstod en vis usikkerhed om, hvorvidt gruppen befandt sig på den rigtige fabrik. Efter en forsigtig afsøgning af terrænet lykkedes det at identificere bygningerne, og gruppen fandt derpå frem til den bygning, hvor sabotagevagterne efter de foreliggende oplysninger skulle opholde sig.

Der var ikke et lysglimt at se, og sabotagevagterne var sporløst forsvundet. Med forsigtighed blev fabriksområdet påny gennemgået, og pludselig hører en af sabotørerne en sagte stemme, der siger: »Det er fra Callesens Motor. Der er trængt nogle ukendte personer ind på fabrikken ...«

Det viste sig, at sabotagevagterne opholdt sig i et lille vagtlokale, som lå et helt andet sted end opgivet på planen. Men sabotørerne var klar over, at politi-

et var blevet alarmeret, og nu skulle der handles hurtigt. Med en maskinpistol-salve blev låsen til vagtlokalet skudt ind, og døren brudt op. På gulvet lå to ligblege sabotagevagter. Begge var uskadede, men meget naturligt helt ude af sig selv af angst. På bordet lå telefonrøret ved siden af telefonen, og det viste sig senere, at politiet over telefonen havde hørt skyderiet. Den ønskede overrumpling, der var en forudsætning for en gentagelse af fremgangsmåden på Varde Stålværk, var ikke længere mulig.

Fabriksporten blev skyndsomst lukket op, og bombeholdet gik i gang med at anbringe de medbragte sprængladninger, medens skytteholdet som sædvanlig overtog vagttjenesten.

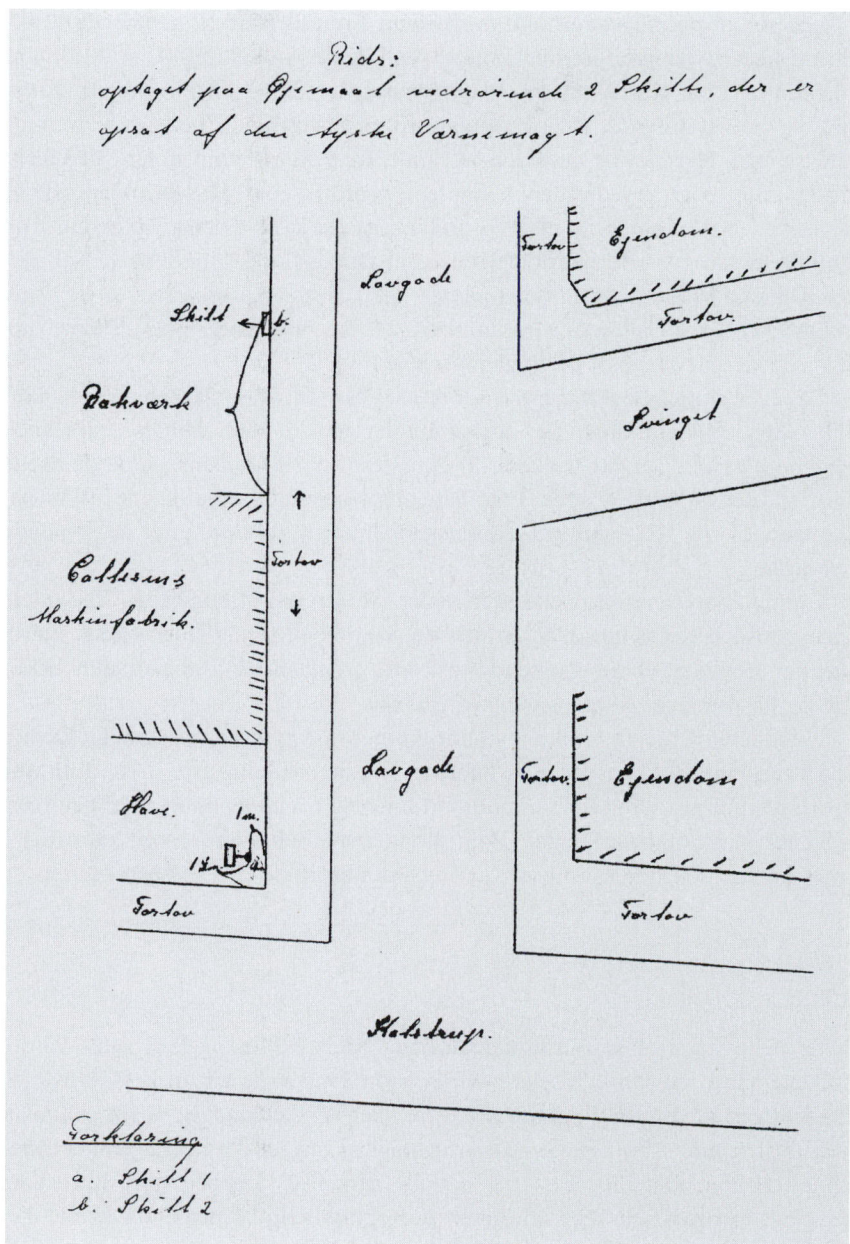
Kort tid efter at bombeholdet var startet på opgaven, kom der melding om, at politiet var ankommet. To mand fra skytteholdet holdt de beredvillige betjente op. Det var i forvejen blevet oplyst, at der ikke fandtes nogen tysk garnison i Aabenraa, men de fremmødte betjente oplyste, at tyskerne havde halvtreds mand fra marineinfanteriet i byen, og at disse var blevet alarmeret. Bombeholdet blev advaret, idet de samtidig fik besked om at antænde de anbragte bomber og omgående påbegynde tilbagetrækningen. På dette tidspunkt var der blevet placeret seks serieforbundne sprængladninger. Yderligere 16 ladninger var anbragt, men endnu ikke forbundne med cortex-ledninger. Der var for få lunter, og derfor måtte man nøjes med kun een lunte til hver serie af sprængladningerne. Det viste sig at være katastrofalt. Ingen af bomberne blev aktiveret. Aktionen mislykkedes totalt.

Inden tilbagetrækningen blev der et voldsomt skyderi, men det var rent proforma. Både betjente og sabotører skød op i luften. Dette skete efter aftale, for at politiet bagefter kunne have deres alibi i orden. Skyderiet gav iøvrigt anledning til, at bombeholdet fra Hamag kom løbende tilbage for at assistere, men det var altså unødvendigt.

Herefter forlod alle skyndsomst området for at søge ud til de aftalte indkvarteringssteder. På vejen hertil hørte de bragene fra de eksplosioner, der totalt ødelagde fabrikken Hamag. Samtidig blev sabotørerne klar over, at bomberne i Aabenraa Motorfabrik ikke var blevet antændt.

Foranstående oplysninger om sabotagevagtternes tilkaldelse af politi m.m. svarer ganske godt til de notater, der findes i politiets arkivmateriale om denne sag.

Af politirapporten fremgår det, at der kl. 01,30 natten til den 6. februar 1944 blev afgivet følgende besked til politiets alarmcentral: »Det er fra Callesens Maskinfabrik. Der er nogle uvedkommende personer, som er ved at trænge ind på fabrikkens område«. Derefter kunne der i telefonen høres en skudsalve, hvorefter telefonen blev afbrudt.

Kortskitse over området ved Callesens Motorfabrik. Skitsen blev tegnet af politiet, da værnemagten i marts 1944 havde opsat to skilte på begge sider af motorfabrikken med dansk og tysk påskrift »Al færdsel paa Gangstien forbudt efter Mørkets Frembrud. Værnemagtskommandanturen«. Landsarkivet i Aabenraa, politiadjudanten jr. 6857.

Lederen af politiets vagthold, overbetjent Eduard Iversen, beordrede straks de tre tilstedeværende politibetjente (Svend Aage Andreasen, Arne Midtgård Nielsen og Poul Werner Olsen) til gerningsstedet. Transporten foregik pr. cykel, og ca. 10 minutter efter modtagelsen af alarmerne var betjentene fremme ved Svinget. Her blev de modtaget af sabotører med maskinpistoler. Med hænderne løftet over hovedet blev betjentene beordret over på den anden side af Kolstrup. Her mødtes de med to andre betjente (Alf Georg Vangsgaard og Poul V. Jensen), som ligeledes blev bevogtet af maskinpistolbevæbnede sabotører. Disse to betjente havde været på patruljetjeneste i Ramsherred, da de hørte skudsalverne fra Callesens Maskinfabrik. De var omgående løbet til Kolstrup, hvor de var blevet holdt op af sabotørerne.

Ca. 10 minutter efter betjentenes ankomst blev der fra indkørslen til maskinfabrikken råbt »færdig«. De sabotører, der havde været inde på fabrikken begyndte at løbe hen ad Lavgade. Vagtholdet trak sig baglæns, og da de nåede hjørnet, begyndte de at løbe. Politibetjentene begyndte nu at skyde. To af betjentene løb via Kolstrup til Callesensgade, hvorfra de skød efter de flygtende sabotører.

Umiddelbart herefter nåede overbetjent Iversen frem til området. Endvidere ankom overbetjent Hans Chr. Brodersen. Han boede i nærheden og var blevet vækket af støjen. Overbetjentene iværksatte en alarmering af områdets beboere og fik foretaget en afspærring af gaderne.

Umiddelbart herefter ankom en udrykning fra den tyske værnemagt. De løb ind i maskinfabrikens lokaler, hvor de overskar ledningerne til de anbragte sprængladninger. Omtrent samtidig lød bragene fra sprængningen af den nærliggende maskinfabrik Hamag. Politirapporten indeholder – meget naturligt – intet om, at politi og sabotører var enige om at affyre deres våben i luften.

Dagen derpå

Efter den aftalte plan overnattede Jørgen, Niels, Klaus og Peer samt Vardfolkene Viggo og Jens i Kochs hus i Styrtom. Inden de gik til køjs, havde de en drøftelse af den foreliggende situation. Der herskede nogen depression over den mislykkede sabotage, men der var enighed om, at der skulle gennemføres en ny aktion. Det blev besluttet at lade resten af gruppen rejse hjem som planlagt, hvorefter de seks sabotører, der opholdt sig i Kochs hus, skulle forsøge endnu engang. Til den ende blev Jens i løbet af formiddagen sendt til Fredericia for at skaffe sprængstof.

Men Jens nåede ikke så langt. Det fremgår af en politirapport, der er optaget efter krigens afslutning, at gårdejer Fürsen, Skelbækgård, som dengang

Sønderjyden

Ildkamp mellem Sabotagevagt og Sabotører

Sabotageforsøg mod Andresen & Clausen og Callesens Maskinfabrik

Der er i Løbet af Fredag Aften og Fredag Nat i to Tilfælde søgt Sabotageanslag mod Firmaer i Aabenraa. Ved 21-Tiden søgte nogle Mænd at sabotere **Andresen & Clausens** Skrædderværksted i Storegade, men Forehavendet opdagedes og forpurredes. Fire Timer senere, ved 1-Tiden, var det paa **Callesens Motorfabrik**, der søgtes anrettet Sabotage af formentlig 4 Mand. Her udspandt sig en Ildkamp mellem Sabotagevagten, der løsnede 11 Skud og Sabotørerne, der affyrede 4 Skud.

Saa vidt det kan oplyses, er ingen kommet til Skade under Ildkampen, og der er ikke paa Gerningsstedet fundet Patronhylstre. Sabotørerne forsvandt efter Ildkampen uden at fuldføre Anslaget, og der foreligger intet Spor.

Tre engelske Bombere skudt ned over Sønderjylland

Paa Als er 3 Beboelsesejendomme ødelagt

Efter sabotagen udsendte dagbladet »Sønderjyden« en løbeseddel om de opsigtsvækkende begivenheder i Lavgade. Landsarkivet i Aabenraa. Politiajudanten jr. 6857.

var beliggende på hjørnet af Posekærvej og Sdr. Chausse, ved 10-tiden søndag formiddag har anmeldt til lederen af Sicherheitsdienst i Aabenraa, at der ved det tyske forsøgsskib i Aabenraa Fjord lå et eller andet, som muligvis havde forbindelse med sabotagen. Ifølge rapporten tog SD-lederen, Dr. Köhnert, ud

til anmelderen. På vejen ud ser han en flok unge mennesker gå bort fra byen (sydpå). Han foretager derefter fra anmelderens vindue ved hjælp af kikkert en løselig undersøgelse af den genstand, der svømmede rundt i nærheden af forsøgsskibet. Ved at kigge ud af vinduet får han imidlertid øje på en mand, der med kuffert i hånden kommer sydfra. Det slår straks ned i ham, at det muligvis er een af de personer, der dagen i forvejen er ankommet til Aabenraa og pr. bil er transporteret fra Domach's restaurant til Sølyst kro.

SD-lederen beslutter sig til at anholde personen, hvilket sker umiddelbart efter. På opfordring afleverer manden sit legitimationskort, der lyder på hans rigtige navn, Jens Jørgensen, ligesom han oplyser, at han kommer fra automobilhandler Koch. Fürsen kommer til og oplyser, at Koch muligvis havde en illegal radiosender.

Derefter kørte SD-lederen den anholdte Jens til det tyske kommandantur på Storetorv i Aabenraa. Her lykkedes det for Jens at slå SD-lederen i jorden og flygte.

Episoden blev overværet af Svend Aage Lyck. Han blev klar over, at nu ville tyskerne tage affære, og han ringede derfor omgående til overretssagfører Boeck, som jo var hovedaktøren, for at advare ham. I løbet af eftermiddagen flygtede Boeck fra Aabenraa, og han kom i god behold til Sverige. Ingen tænkte imidlertid på at ringe til Koch, og det fik skæbnesvangre følger.

Ved behandlingen af en straffesag, der efter krigen blev rejst mod fru Jørgensen, Sølyst Kro, er det klarlagt, at fru Jørgensen søndag den 6. februar 1944 om formiddagen har anmeldt til Gestapo, at nogle mistænkelige unge mennesker holdt til i Kochs hus. (Fru Jørgensen blev ved Vestre landsret idømt 10 års fængsel for angiveri).

Gestapo sendte omgående to biler til Koch's ejendom i Styrtom. Her opholdt de fem tilbageblevne sabotører sig i gårdens udhus, hvor de var i færd med at gennemgå deres materiel. De opdagede de tyske biler, da disse var på vej op mod ejendommen. Flugtmulighederne var ringe, fordi der fra bilerne var frit udsyn over de omkringliggende marker. Sabotørerne besluttede sig derfor til at blive, idet de håbede på, at eftersøgningen ville stoppe, når der intet mistænkeligt fandtes i beboelsesejendommen.

De hørte, at tyskerne foretog en gennemsøgning af huset. Pludselig lød der et skud efterfulgt af et skrig. Tyskerne havde skudt og såret Kochs husbestyrerinde, frk. Hilda Lund. Herefter kom der nogle tyskere ud i gården. Døren til udhuset blev smækket op, og der blev stukket en pistol ind. Og så begyndte der et voldsomt skyderi. Det endte med, at tyskerne trak sig tilbage, og Jørgen, Niels, Klaus og Viggo sprang ud af vinduet og løb over markerne.

Peer Borup blev tilbage for at dække kammeraternes flugt. Han forskansede sig bag døren og forsvarede sig med sin maskinpistol. Under den efterfølgende

ildkamp fik tyskerne ram på Peer. Hårdt såret blev han transporteret til Aabenraa Sygehus, hvor han døde samme dag.

De fire sabotørers flugt over markerne blev hæmmet af, at Klaus havde fået et skudsår i det ene ben. Det blødte voldsomt, og der var meget tydelige blodspor i sneen. Efterhånden var Klaus så udmattet, at han bad de andre løbe videre uden ham. Jørgen fik ham op på skuldrene, og så gik turen videre til den nærmeste gård. Her lykkedes det at få fat i fire cykler. Med et lommetørklæde fik Jørgen lagt en foreløbig forbindelse på Klaus, og det lykkedes at få Klaus op på en cykel. De tre kammerater skiftedes til at trække Klaus, og de kom på denne måde ganske godt frem igennem en skov. Da de hørte en bil nærme sig, gik Klaus og Jørgen i dækning i en grøft, medens de to andre – på Jørgens opfordring – spurtede videre. Efter ca. en times ophold i grøften, hvor Jørgen ved hjælp af sin skjorte fik lagt en ny forbindelse på Klaus, startede de igen cyklerne. De var nået så langt, at de kunne se jernbanelinien, men så kom den tyske bil tilbage. De gik igen i dækning, men for sent. De blev omringet af seks tyskere og måtte overgive sig. De blev ført til Aabenraa, og efter et par timers ophold gik turen videre til Gestapos hovedkvarter i Kolding.

Niels og Viggo spurtede videre på deres cykler. Flere gange måtte de gå i dækning for ikke at blive opdaget. Omsider nåede de Kliplev, hvor de opsøgte sognepræst Zachariassen. Han fandt frem til en vognmand, som han mente, de kunne stole på. Vognmanden var nu ikke særlig modig. Da de nåede frem til Søgaard, blev de to sabotører sat af – kun få hundrede meter fra den tyske forlægning. Til fods nåede Niels og Viggo til Tinglev. Derfra tog de nordpå med aftentoget. Viggo til Vojens, og Niels til Fredericia, hvorfra han med lillebil tog til Odense.

Fem af sabotørerne blev indkvarteret i Rise. Efter sabotagen var de sammen med en af de lokale folk, Sven Hoffmann, løbet langs jernbanelinien. Flemming og Georg overnattede hos pastor Riishøjgaard, hvorfra de næste morgen tog tilbage til Kochs hus for at få nærmere ordre. Da de ankom til Styrtom, så de, at der holdt tyske biler ved Kochs hus, og de tog omgående flugten. Tyskerne havde dog allerede set dem, og de blev begge anholdt og ført til Aabenraa, hvorfra de senere på dagen blev transporteret videre til Staldgården i Kolding.

Tony, Reib og Filler blev indkvarteret hos købmand Bækhøj i Rise. Næste dag tog Tony med det første morgentog til København, medens Reib og Filler efter aftale med gruppen rejste til Viborg for at holde et par dages ferie hos Reib's forældre. Inden afrejsen blev deres våben og andet grej pakket ned i en kasse, som blev opbevaret hos købmanden. Tellus overnattede hos Jørgen Krarup. Fra ejendommen var der udsigt mod Styrtom, og da værten hørte skud-

Ortskommandanturen på Storetorv, hvor de anholdte blev bragt hen. Foran huset holder en lastbil med uldvarer indsamlet af mindretallet til østfronten. Foto Gimm i Institut for sønderjysk Lokalhistorie.

udvekslingen søndag formiddag, blev han klar over, at der var noget galt. Sin vane tro havde Tellus sovet længe, men blev brat vækket af værtens råb: »Så er det om at komme af sted«. Tellus tomlede sig til Rødekro, og derfra kom han med det først afgående tog nordpå til Horsens.

Salling, Holger og Christian havde overnattet hos brøndgraver Niels Jensen i Styrptom. Søndag morgen gik de hen til Kochs hus, hvor de fik besked om at rejse tilbage til København. De fik samlet deres grej sammen, og derefter vandrede de sydpå mod Tinglev. De var bange for, at det ville være for risikabelt at tage toget fra Aabenraa Station. Turen til Tinglev tog længere tid end beregnet, og de var ca. en kilometer fra stationen, da de så deres tog dampe nordpå. De søgte derfor ind i en plantage for at vente på næste tog. Pludselig blev de opmærksomme på en mand, der med en mærkelig slingrende gang kom ad en sti op gennem plantagen. Det viste sig at være Jens fra Varde. Ved flugten fra Gestapo i Aabenraa var han blevet såret af et pistolskud. Kuglen var gået ind i ryggen og var trængt næsten gennem ham. Kuglen kunne mærkes under huden lige over maven. For at hjælpe den sårede kammerat ændrede de tre andre deres rejseplan. Jens skulle hurtigst muligt under behandling, og selv om det indebar en vis risiko, fik de fra et nærliggende hus telefoneret efter en

taxa. De bad om at blive kørt til Tjæreborg, hvor de vidste, at Jens kunne anbringes i sikkerhed. Undervejs punkterede bilen, men ved fælles hjælp blev hjulet hurtigt skiftet. Der opstod også problemer med chaufføren, som var bange for, at de unge mennesker ikke kunne betale. Et åconto beløb på 100 kr. hjalp på humøret, så turen kunne fortsætte. Det lykkedes at få Jens under behandling i Tjæreborg. Salling tog med tog til København, medens Holger og Christian fandt frem til Esbjerg, hvor de nogle dage tog ophold hos Christians familie.

Både automobilhandler Koch og dennes husbestyrerinde, frk. Lund, blev arresteret af tyskerne. Koch blev sammen med de øvrige fanger transporteret til Gestapos hovedkvarter på Staldgården i Kolding, medens frk. Lund midlertidigt blev indlagt på Aabenraa Sygehus, hvor hun blev behandlet for sit skudsår.

Efterskrift

Sabotageaktionen i Aabenraa blev afslutningen på modstandsgruppen HOLGER DANSKE II's illegale virksomhed.

Med kendskab til Gestapo's hårdhændede afhøringsmetoder var de kredse, som de arresterede modstandsfolk havde haft kontakt med, klar over, at tyskerne omgående ville igangsætte en intensiv jagt, dels på de sabotører, der var flygtet fra Aabenraa og dels på andre personer med tilknytning til HD II. Iøvrigt viste det sig efter krigen, at Gestapo ikke alene havde skaffet sig oplysninger gennem tortur, men også gennem såkaldte »celle-stikkere«. Det var danskere, der som håndlangere for tyskerne blev placeret i arresten sammen med sabotørerne. Med angivelse af, at de var arresteret for illegal virksomhed, fik de gennem medfangerne kendskab til en række oplysninger om gruppens virksomhed. En af de mest aktive »celle-stikkere«, Jan Møller, var placeret i arresten i Kolding, da sabotørerne fra Aabenraa ankom, og han fulgte med, da transporten gik videre til Vestre Fængsel i København. Jan Møller måtte efter krigen bøde med sit liv for sin stikkervirksomhed. I marts 1948 blev han ved Højesteret dømt til døden.

Det lykkedes for Gestapo at tage ialt 29 modstandsfolk til fange umiddelbart efter HD II's sidste aktion. Blandt de tilfangetagne var hele Varde-gruppen, ialt 10 mand, heriblandt de to sabotører, der havde medvirket i Aabenraa. I kraft af Jens Jørgensens legitimationskort, der var blevet beslaglagt i Aabenraa, havde Gestapo meget let ved at optrevle Varde-gruppen.

I Aabenraa arresterede Gestapo fru overretssagfører Boeck. Hun blev dog løsladt i løbet af nogle dage, da der ikke kunne skaffes beviser, som dokumen-

terede hendes medvirken. De øvrige Aabenraa-folk var så heldige, at ingen uden den flygtede Holger Boeck kendte deres identitet. Derfor blev ingen af dem arresteret. De fire HD II-sabotører samt automobilhandler Koch, der var taget til fange i Aabenraa, blev efter få dages ophold i Kolding Arrest overført til Vestre Fængsel i København. Her var også Salling, der var blevet arresteret af Gestapo få dage efter ankomsten til København.

I slutningen af august måned 1944 gik turen videre til Frøslev-lejren. I forhold til Vestre Fængsel har sabotørerne beskrevet opholdet i Frøslev som yderst behageligt. Men denne glæde blev af forholdsvis kort varighed. Den 15. september 1944 deporteredes 200 mand og 3 kvinder fra Frøslev-lejren til KZ-lejren i Neuengamme, heriblandt de fem HD II-fanger samt Koch og frk Lund. Af disse vendte fem hjem med livet i behold. Klaus Rønholt og Peder Koch kunne ikke klare strabadserne og rædslerne i de umenneskelige koncentrationslejre.

Af de 14 HD II-sabotører, der medvirkede ved sabotagen i Aabenraa, lykkedes det for de 8 at blive bragt i sikkerhed i Sverige. I løbet af februar måned 1944 blev de sejlet over Øresund ad nogle af de mange illegale ruter. I maj 1945 vendte de tilbage til Danmark sammen med Den Danske Brigade.

Aktionen fik et efterspil for politiet i Aabenraa, ikke mindst fordi politiets indsats blev gjort til genstand for skarp kritik i den tyske avis, Nordschleswigsche Zeitung.

I Politiajudantens arkivalier om denne sag findes følgende oplysninger: Den 17. februar 1944 modtog politimesteren i Aabenraa besked om, at Det tyske Sikkerhedspoliti ønskede en samtale med politimesteren og den samlede politistyrke i Aabenraa. Samtalen skulle finde sted i Sikkerhedspolitiets lokaler i Aabenraa, fredag den 18. februar 1944, kl. 20. Politimesteren beordrede samtlige betjente til at møde på Politigården den 18. februar kl. 19,45, men efter aftale med Rigspolitichefen tog politimesteren alene afsted til mødet med Det tyske Sikkerhedspoliti. Politimesteren blev modtaget af to Gestapo-officerer fra Kolding. De var rasende over, at politimesteren mødte alene, og de gjorde opmærksom på, at ordren, der var udstedt af Gestapo-ledelsen, skulle efterkommes. Det blev afvist af politimesteren, der henviste til, at han af politiledelsen havde fået besked om, at han skulle møde alene. Begrundelsen var bl.a., at det ikke havde været muligt at få oplyst, hvad hensigten med dette møde var.

Gestapo-officererne gav herefter ordre til, at Det tyske Sikkerhedspoliti skulle omringe Politigården og finde frem til de betjente, der havde været til stede ved sabotagehandlingen den 6. februar 1944. De syv betjente blev arresteret og ført til Gestapos hovedkvarter på Staldgården i Kolding. Derfra blev de den følgende dag transporteret videre til Dagmarhus i København.

I de følgende dage blev de arresterede betjente enkeltvis udsat for langvarige afhøringer. For nogles vedkommende i op til fem timer. Afhøringerne blev baseret på følgende tre sigtelser:

1. At de syv betjente havde været vidende om sabotagehandlingen, og at de derfor ville ankomme langsomt til gerningsstedet.
2. At syv granvoksne betjente havde ladet sig overrumple af en enkelt splejset mandsperson.
3. At der efter aftale med sabotørerne skulle skydes i luften, når sabotørerne fjernede sig fra gerningsstedet.

Efter afhøringerne blev sigtelserne 1) og 2) frafaldet.

Derimod blev sigtelse 3) opretholdt, bl.a. på grundlag af en udtalelse fra en af de arresterede sabotører.

Den 21. februar 1944 blev de syv betjente løsladt af Gestapo. Løsladelsen blev begrundet med, at det ikke direkte kunne påvises, at der var sket en forsætlig begunstigelse af sabotørerne.

Dagen efter løsladelsen – den 22. februar 1944 – har Gestapo i en skrivelse til Rigspolitichefen givet udtryk for, at politibetjentene var helt utilstrækkeligt forberedt på et eventuelt sammenstød med sabotører, og at de ved deres passive optræden i væsentlig grad havde lettet sabotørernes flugt. Samtidig har Gestapo pålagt Rigspolitichefen at foretage disciplinære foranstaltninger overfor de syv betjente. Af samme grund blev der iværksat tjenstlige forhør af de løsladte betjente, hvorefter sagen blev henlagt.

Betjentenes hjemkomst gav anledning til lidt avispolemik. Den tyske avis skrev den 22. februar 1944, at betjentene ved hjemkomsten ville blive modtaget af en større modtagelseskomite på Politigården. Det fik politimesteren til at sørge for, at betjentene blev afhentet på Vojens station, hvorfra de i bil blev transporteret til Aabenraa. Her blev de i ubemærkethed sat af bag ved Politigården. Alligevel kunne man næste dag læse i den tyske avis, at betjentene i en blomstersmykket bil var blevet transporteret til Politigården, hvor de skulle være blevet modtaget af en større menneskemængde.

Tyskernes udfald mod betjentene i Aabenraa var givetvis et udtryk for den dybe mistillid, som Det tyske Sikkerhedspoliti efterhånden nærrede til det danske politi. Denne mistillid blev naturligvis forstærket af, at Gestapo i samme måned fandt frem til, at politimesteren i Varde og hans to fuldmægtige stod i snæver forbindelse med Varde-sabotørerne.

KILDER OG LITTERATUR

- Aage Trommer: Modstandsbevægelsen i Aabenraa og omegn. Sønderjyske Årbøger 1965 s. 139-180.
- Johan Hvidtfeldt: Under besættelsen, i: Peter Kr. Iversen og Johan Hvidtfeldt (red.): Åbenrå Bys Historie, bind III. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland 1974.
- Jørgen Kieler m.fl.: En Modstandsgruppes Historie, bind I. Privat tryk. Rungsted Kyst 1982.
- Landsarkivet, Aabenraa: Politiajudantens arkiv, journalsag 6857. Vedr. sabotageforsøg mod Aabenraa Motorfabrik (Callesens Maskinfabrik), Kolstrup 1, Aabenraa, den 6/2 1944.